

חג הפסח 2018 – נספח הרחבה לאיגרת לעובדים באירגוני בריאות

המסמך אינו מהווה תחליף לייעוץ רבני פרטני; אין להעתיק את המסמך או חלקים ממנו ללא אישור
אין לראות במסמך זה משום המלצה או עמדה של המרכז הבין תרבותי לירושלים

פסח הינו חג יהודי שמופיע בתורה והוא הראשון מבין שלושת הרגלים. הוא נחוג שבעה ימים, מט"ו בניסן ועד כ"א בניסן. הוא יחול משקיעת החמה בליל שבת (יום שישי) ה-30 במרץ ועד צאת הכוכבים, בדיוק שבוע מאוחר יותר, בליל שבת ה-6 באפריל.

מסמך זה דן בהרחבה במצוות החג, ובייחוד אלה הנוגעות לכשרות לפסח ולקיום מצוות החג במסגרת ארגוני הבריאות. את האיגרת המקוצרת תוכלו למצוא בקישור http://jicc.org.il/heb/?page_id=116

רקע כללי

שמו של החג נובע מהפסוק "ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל" (ספר שמות, פרק י"ב, פסוק כ"ז). החג הראשון של פסח מציין את יום יציאת בני ישראל ממצרים והחג השני - את יום קריעת ים סוף בפני העם היוצא. הימים שבין שני ימי החג הם ימי חול המועד בהם ממעיטים בעיסוק בפרנסה ונוהגים בהם במקצת חגיגות.

היום הראשון (החל השנה משקיעת החמה בערב שבת (יום שישי) 30.3 ועד לצאת הכוכבים ביום שבת 31.3) והאחרון (משקיעת החמה ביום חמישי 5.4 ועד לצאת הכוכבים בערב שבת 6.4) של החג מוגדרים כיום טוב. לכן, על פי ההלכה, אסור לעשות בהם מלאכה כמו בשבת (אך בשינויים קלים, כמו היתר לבשל ביום טוב). הימים שביניהם מכונים חול המועד. בימי חול המועד לא חלה חובת שביתה מכל מלאכה אך אין ללכת לעבודה או לעסוק במסחר וכדומה, אלא במקרים בהם המעביד אינו מאפשר חופשה, או שעלולים להיגרם הפסדים, או כשהעבודה חיונית כדוגמת שירותים רפואיים. הגבלות מיוחדות קיימות על מקצת המלאכות כגון תספורת וגילוח הזקן, כביסה, בדיקת כתיבה ועוד. ככלל, כל פעולה הדרושה לתפקודו השוטף של מוסדות הרפואה מותרת.

מצוות החג המרכזיות הן:

- **איסור אכילה ובעלות על חמץ** (בצק שתפח) במהלך כל שבעת ימי החג, וחצי היום שלפניו. הרחקת החמץ מהבית כוללת:
 - ניקוי הבית מהחמץ.
 - 'בדיקת חמץ' הנערכת בליל יד' ניסן. במהלך הבדיקה מבצעים חיפוש לשם איתור שאריות חמץ שיתכן ונשכחו במהלך הנקיין המקדים.
 - 'ביעור חמץ' שבו שורפים את שאריות החמץ שנותרו ושאותרו בבדיקת החמץ מאמש. השריפה נערכת בבוקר יד' ניסן.
 - 'ביטול חמץ' – לאחר 'בדיקת חמץ' וכן לאחר 'ביעור חמץ' מצהירים כי אם נשכחו שאריות חמץ בבית, הרי שהן מופקרות ואינן מיועדות לאכילה, ואין לגביהן חשיבות מבחינת בעליהן. הביטול מתבצע באמירת טקסט בארמית, שתרגומו, בקיצור הנו: כל חמץ ושאר שיש ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו יתבטל ויהיה הפקר.
 - 'מכירת חמץ' - בה מוכרים לאדם שאינו יהודי את החמץ שנותר ולא ניתן לשרוף אותו וכן מקומות בהם אין חמץ ידוע אך לא מתכוונים לבדוק אותם.
- קיימים הבדלים בין המכירה הנהוגה לאנשים פרטיים שאינה כוללת בדרך כלל חמץ ממשי, לבין מכירה עבור מוסדות קמעונאיים ואחרים המוכרים חמץ ממשי, מכיוון שעבורם שריפת כל החמץ שברשותם עלולה לגרום לנזקים כלכליים משמעותיים. פרטי מכירה זו מורכבים ותלויים בהרבה משתנים ולפיכך עליה להתבצע על ידי רב.
- **כל מצוות הלילה הראשון של החג (ליל טו' ניסן)**, בו קיימת חובת אכילה מצה, מרור, שתיית ארבע כוסות יין והעיסוק בסיפור יציאת מצרים. מצוות אלה נעשות במהלך עריכת 'סדר פסח' שמשמעותו הדתית והמשפחתית רבה וייחודית.

הרחבות לגבי התנהלות האירגון בפסח וסוגיות רפואיות שונות:**כללי**

- **עירוב:** נהוג במוסדות רבים להניח 'עירוב חצרות' המתיר טלטול חפצים המותרים לשימוש בשבתות השנה ברחבי המוסד רפואי. מקובל להשתמש לצורך זה במצות או בקרקרים שהינם מוצרים שטריותם נשמרת לתקופה ארוכה. עירוב שבוצע עם מוצרים שהם חמץ, חייב להיות מוחלף בערב פסח. עירוב שבוצע באמצעות מצות - צריך לבדוק את טריותו.

חמץ

- **ניקוי המוסד הרפואי מחמץ:** הליך הניקוי מחמץ מבוצע לרוב על ידי משגיחי הכשרות ורבני בתי החולים המוציאים הנחיות להתנהלות במטבח, בחדר האוכל, בקפיטריות, במכונות המזון ובכל רחבי המוסד בימים הסמוכים לפסח. הם גם מבצעים את הבדיקה, הביעור, הביטול ומכירת החמץ על פי הנחיות ההלכה. מומלץ להקפיד על הליכים אלו מכיוון שאנשי צוות ומטופלים שומרי כשרות לא יוכלו לאכול במקומות הללו אם לא בוצעו ההליכים שתוארו. גם למרפאות קופות חולים או מוסדות רפואיים ללא מטבחים ציבוריים מומלץ לקיים היועצות הלכתית פרטנית להסדרת ההליך. ההליך במקומות שבהם אין מטבחים פשוט יותר. במקרים כאלה ניתן לגשת לרב ולחתום על טופס מכירת חמץ, ולתלות את האישור במרפאה.
 - **בדיקת חמץ בחדרי המטופלים:** נהוג שמטופלים המאושפדים בבתי-חולים יבצעו בדיקת חמץ במיטתם ובארונות הצמודה למיטתם ומיועדת לשימושם. במקרה שהמטופל מרותק למיטתו או מוגבל בניידות, ניתן לשלוח שליח לבדיקת החמץ. אם המטופל מאושפז בחדר פרטי, עליו לבדוק חמץ בכל החדר.
 - **חיות מעבדה:** מומלץ להתייעץ ברב לגבי מזון חמץ, שאין לו תחליף, עבור חיות מעבדה או חיות המוחזקות לשעשוע או עבור טיפול רפואי.
 - **הסעדה ומטבח:** גורם הכשרות במוסד הרפואי אמון על נושא זה בהתאמת המטבח, התפריט הכלים והמוצרים לפסח. בהרבה מן המוסדות המספקים הסעדה נהוג להתחשב בעדות השונות ולהתאים את התפריט למקובל עבור כלל הציבור. לכן לא יאושר לשימוש קטניות (מלבד דייסות לחולים הזקוקים להם וכדומה), מכיוון שחלק מהקהילות אינן אוכלות קטניות בפסח.
 - יש הנמנעים משימוש בכפפות עם אבקת לטקס בימי החג. יש הנמנעים גם מחלק ממוצרי האלכוהול לחיטוי (העשויים מדגנים). לכן, יש להשתמש בכפפות ללא אבקה או בכפפות ניילון. כאשר קיים צורך לחטא באלכוהול - קיימים חומרים חלופיים, כולל רוב האלכוהול המיוצר בישראל, שיש לגביו אישור כי אינם עשויים מתסיסת דגנים.
 - כל בית מרקחת חייב לבצע מכירת חמץ בגלל הימצאות מוצרי חמץ רפואיים. מכירה זו היא בעלת משמעות לציבור הרחב. בקישור כתבה המסבירה את עמדת הרבנות הראשית בנושא <http://www.kipa.co.il/now/47930.html>
- טיפולים תרופות ואוכל רפואי**
- טיפולים: החג הראשון והשני דינם כשבת. בימי ערב החג וימי חול המועד אין מניעה לקבל טיפולים רפואיים הכרחיים. אולם, כשניתן לעשות את הטיפול במועד אחר, יתכן שיהיו מטופלים שיבקשו לשנות את מועד הטיפולים, בעיקר בשל ההתארגנות המשפחתית לקראת החג וההתאספות המשפחתית במהלכו.
 - בדיקות דם וניתוחים שאינם דחופים: אין לבצעם מבוקר ערב החג ועד לכניסתו, למעט במקרים דחופים.
 - לרשימת תרופות שאין בהן חשש למרכיבי חמץ, ראו בקישור <http://tinyurl.com/passovermed>
 - אנשים הזקוקים לאוכל רפואי או תרופה שהינם חמץ, אך קיים סיכון בהימנעות מהם למרות שעליהם לצרוך מוצרי חמץ אלו, צריכים להיוועץ ברב למציאת פתרון כיצד הם לא יוגדרו כבעלים על החמץ. בכך יעברו המטופלים רק על איסור אכילה ולא על האיסור המוטל על בעלות ממונית על חמץ.
 - כשמדובר בטיפול תרופתי שההימנעות ממנו או שינוי לחלופה תרופתית אחרת עלולה לגרום לסיכון חיים, אפילו נמוך, חובה ליטול את התרופה בלא קשר לכשרותה. במקרים אחרים יהיו מטופלים שיבקשו לראות את ההכשר לפסח של תרופות הניתנות להם. חלק מקופות החולים ומוסדות הרפואה מפעילים סמוך לפסח מוקד טלפוני בו ניתן מענה לשאלות הלכתיות בקשר לנטילת תרופת בפסח תוך שיתוף רבנים וצוותי רפואה.
 - בתרופות הניתנות כסירופ או כטבילות למציצה, סוגיית הכשרות לפסח חמורה ונפוצה יותר.
 - מכיוון שפעמים רבות קיים צורך בתיאום הלכתי ורפואי בסוגיית כשרות התרופות לפסח, וייתכנו בשל כך טעויות שיש למונען, מומלץ לצוותי הרפואה לתת מענה רפואי מדוייק על התרופות המומלצות ולוודא שהמטופלים אכן מיישמים המלצות אלה, תוך שיתוף רבני הקהילות על פי הצורך.

- בכל מקרה של פניה לקבלת טיפול רפואי בתקופת החג, ראוי שהצוות הרפואי יהיה ער לשינוי הגדול בתפריט התזונה של חלק מן הפונים ולכך שייכתנו גם שינויים תרופתיים שנערכו על דעתו של המטופל ללא אישור רפואי. היבטים אלו יכולים לסייע לצוות לאתר את הגורמים לתופעות רפואיות שונות.

קיום מצוות החג למטופלים ולמאושפדים

- **תענית בכורות:** מבוקר ערב החג (השנה מבוקר יום שני) ועד ליל הסדר צמים בנים בכורים. חולים לא יצומו. המנהג בבתי הכנסת הוא לערוך אחרי תפילת שחרית סעודת מצוה הפוסלת את הבכורות מלצום.
- **ליל הסדר:** כאמור, ליל הסדר הינו מאורע בעל חשיבות רבה בקהילה שומרת המצוות ולפיכך יהיו חולים רבים שביקשו שחרור מאשפוז לצורך השתתפותם בסדר המשפחתי. יתכן שמטופלים שלא יכולים להשתחרר מסיבות רפואיות יזכו לביקור של בני המשפחה על מנת לחוג את הסדר בין כותלי בית-החולים. לפיכך, יש מקום להיערך להקצאת תנאים בסיסיים עבור משפחות אלו. חולים שמשפחתם אינה יכולה להגיע אליהם לבית-החולים יבקשו להשתתף בסדר ציבורי שיערך בבית-החולים על ידי הארגון או על ידי מתנדבים. כשחולה שומר מצוות אינו מסוגל להגיע לסדר הציבורי הוא יקיים את מצוות הלילה במיטתו. במקרים כאלה, המטופל יצטייד במוצרי הסדר (בעזרת בית-החולים, משפחה או מתנדבים), ויערוך את הסדר במיטתו.
- **צוותים:** גם אנשי צוות (גברים ונשים) הנמצאים בתורנות יקיימו את מצוות הסדר בקצרה ובמהירות ככל שהזמן מאפשר להם. לכל הפחות, הם יקיימו את מצוות הלילה גם בלא עריכת טקס הסדר המלא, ויועצו ברב כיצד לערוך סדר מקוצר. מכיוון ששתיית היין עלולה לפגוע בריכוז, הדרוש לטיפול בחולים, יוכלו אנשי הצוות לשתות מיץ ענבים.
- **ארבע כוסות לחולים:** אחת ממצוות החג היא שתיית ארבע כוסות יין. מנהג מקובל עבור אנשים שאינם אוהבים יין הוא לערב יין בתירוש, כלומר במיץ ענבים שלא עבר התססה. חולים שאסור להם לשתות יין יכולים לשתות מיץ ענבים ואם אינם יכולים לשתות מיץ ענבים ישתו 'יין צימוקים' או יקבלו 'יעוץ הלכתי' בו ייבחנו חלופות נוספות. אנשים חולים יכולים לשתות בעת הצורך ארבע כוסות המשוערות בכמות מופחתת, על פי פסיקה הלכתית פרטנית.
- **אכילת מצות לחולים:** ממצוות החג לאכול כמה 'זיתים' מצה (כזית - כמות הפחותה ממצה שלמה) בליל החג. חולים שאינם יכולים לבלוע את המצה הקשיחה, כגון זקנים, יכולים לפורר את המצה או לרככה במים על פי 'יעוץ הלכתי'. גם לנהגים איסור על אכילת מצה שרויה יוכלו הם לשרותה במיץ וכדומה, ואם אין ברירה יערכו התרת נדרים על מנהגם. חולי כרסת (צליאק) או מחלות דומות, שאכילת גלוטן יכולה לגרום להם לחולי, יפנו ל'יעוץ הלכתי' פרטני. חולים יכולים לאכול, בעת הצורך, 'זית' מצות בכמות מופחתת מהמקובל, על פי פסיקה הלכתית פרטנית.
- **גסטרוסטומיה במצוות אכילה:** מי שאינו מסוגל לאכול דרך הפה (בגלל זונדה, גסטרוסטומיה וכדומה), או שצורת אכילה זו מסוכנת עבורו, אסור לו לקיים את המצווה משום שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות. מבחינה הלכתית, מי שמקיים מצווה באופן שמסכן אותו למרות האיסור הכללי על סיכון עצמי, נחשב כמי שלא קיים את המצווה, וברכתו על המצווה נחשבת כ"ברכה לבטלה". זאת מכיוון שלא מצווה הוא מקיים אלא איסור. כמובן שמומלץ לפנות לרב ולבחון את רמת הסיכון והיכולת ליישם חלופות לאכילה. עם זאת, כשהסיכון הוא חד משמעי, דינו כפי שצוין לעיל.

החיבור בין שביעי של פסח לבין שבת:

- **סיום איסור אכילה ובעלות על חמץ:** חג הפסח נגמר ביום ו'. כלומר, מצאת הכוכבים בליל שבת (6.4) אין שום המשכיות למצוות החג ואין איסור להחזיק חמץ או לאכול. למרות זאת, מכיוון שמדובר ביום השבת חלות הגבלות טכניות המונעות את רוב האפשרויות ליישומן של היתר אכילת חמץ, בגלל הסיבות הבאות:
 - קיים איסור על בעלות חמץ בפסח, ולכן יהודי שומר מצוות או ארגון רפואי שומר כשרות לא יחזיקו מוצרי חמץ בפסח.
 - בשבת אסור לבצע קניות, בכלל זה מוצרי חמץ.
 - אסור לאכול או להתכבד מחמץ שהיה אצל אדם יהודי בפסח.
 - לא ניתן לאפות או לבשל מוצרים העשויים מקמח, בגלל איסורי השבת. ההנחיה חלה גם אם המוצר הוכן בידי אדם שאינו שומר שבת.
- כלומר, האפשרות לאכול חמץ בשבת שאחרי פסח תהיה רק במצב שבו החמץ שהה בפסח אצל אדם לא יהודי, אשר היהודי נמצא עמו בקשרי ידידות והוא מכבד אותו לאכול את החמץ שלו בלא תשלום.
- **סוללות למכשור רפואי:** אנשים הזקוקים למכשור רפואי המופעל בסוללות, כגון מכשירי שמיעה, כדאי שיועצו ברב על מנת לקבל הדרכה האם וכיצד ניתן לתפעל את המכשיר במידה והסוללה מתכלה וצריך לטעון או להחליף אותה.

- **עירוב תבשילין:** בחג השני, הסמוך לשבת, עורכים 'עירוב תבשילין'. זהו טקס המאפשר את הכנת המזון המיועד לשבת ואת בישולו במהלך החג. העירוב יבוצע על ידי משגיח הכשרות של המוסד הרפואי וכן באופן פרטי על ידי רבים מהמטופלים.

לאחר הפסח

- **חמץ לאחר הפסח:** על פי ההלכה, אין להשתמש לאחר הפסח בחמץ שהיה בבעלות יהודי במהלך הפסח. לכן, יש לוודא מול ספקי המזון בעת ביצוע רכש שבוצעה על ידם מכירת חמץ כהלכה.
- **ספירת העומר:** ממוצאי החג הראשון של פסח מתחילים לספור העומר כשמלאחר החג השני מתחילים לנהוג מנהגי אבלות. כדאי לא לקיים אירוע משמח עם ליווי מוזיקלי וכדומה בתקופה זו.

בדף מידע זה הוזכרו עקרונות כלליים בלבד, והושמטו ממנו כמה פרטי הלכות נחוצים. אין לסמוך על הנכתב הלכה למעשה בלא היוועצות הלכתית פרטנית. בכל מקרה, אין לראות בדף זה משום ייעוץ הלכתי או רפואי.

המרכז הבין-תרבותי לירושלים מודה לרב צבי פורת, רב ויועץ הלכתי במרכז הרפואי שיבא ובביה"ח אלי"ן, על הערותיו ההלכתיות הנזכרות באיגרת זו. תודה לצוות מהמרכז הבין-תרבותי שסייע בעריכת המסמך: ד"ר חגי אגמון-שניר, ד"ר מיכל שוסטר ואורנה שני.

את איגרת הפסח ואגרות מידע נוספות לגבי חגים ומועדים בארגוני בריאות ניתן למצוא [בדף הפרסומים של המרכז הבין-תרבותי לירושלים](#) (<http://jicc.org.il/heb>)